

SPLIT - STJECIŠTE TRGOVAČKE ROBE IZMEĐU ISTOKA I ITALIJE U 18. ST

NATAŠA BAJIĆ-ŽARKO
Historijski arhiv Split
58000 Split
Poljana Garibaldi 1

UDK 39:38(497.18)
Izvorni znanstveni rad

Split je svojim zemljopisnim položajem i važnosti kojemu je pridavala Venecija, zbog ekonomskih interesa bio dugo vremena jedan od najznačajnijih centara tranzitne trgovine između Istoka i Zapada. Procvat splitske trgovine počinje krajem 16. stoljeća izgradnjom Lazareta. Vrlo živa trgovačka aktivnost nastavlja se i u 18. stoljeću, naročito u drugoj polovici, kada Venecija dozvoljava veću trgovačku slobodu. U splitsku luku dnevno pristaje i do 6 brodova. Brodovi s raznim teretom stižu iz Ancone, Senigallije, Roda, Ferrare, Pischiere, Barlette, Rijeke, Trsta i drugih. Roba iz Bosne dopremala se uglavnom karavanama. Tijekom 18. stoljeća stizalo je dnevno 2-3 karavane sa stotinama natovarenih konja. Trgovine su bile mnogobrojne i pune različite robe. Splitska trgovina nije bila usmjerena samo prema Mlecima. Njeni trgovci su putovali i trgovali s drugim gradovima Apeninskog poluotoka, posebno s Anconom i Senigallijom. Zahvaljujući svojoj dinamičkoj trgovačkoj aktivnosti u Splitu je stvorena jaka ekonomska baza i bogat sloj pučanstva koji je bio u mogućnosti pratiti europske tokove zbivanja u svim vidovima civilizacijskog i kulturnog življenja.

Split je svojim zemljopisnim položajem i važnošću koje mu je pridavala Venecija, zbog ekonomskih interesa, bio dugo vremena jedan od najvažnijih centara tranzitne trgovine između Istoka i Zapada.

Procvat splitske trgovine počinje koncem 16. st. izgradnjom Lazareta. Preko splitske luke protjecao je veliki dio trgovine turskoga zaleđa, a sa Zapada se dopremala roba koja je Turskoj bila potrebna.

Splitski nadbiskup Markantun De Dominis u svomu izvješću o stanju splitske nadbiskupije 1612. godine piše: "*Split je slavno tržište u koje se dovozi vrlo mnogo trgovačke robe između Venecije i turskih krajeva, pa zato cijeli grad vrví od trgovaca: Turaka, Židova i raskolnika*".¹

Vrlo živa trgovina nastavlja se u 18. st. premda je tu aktivnost i život grada u nekoliko navrata prekidala epidemija kuge. Trgovina je bila osnovni izvor ekonomske moći Venecije, stoga je ona raznim mjerama kontrolirala cjelokupnu trgovinu dalmatinskih gradova, želeći je prvenstveno usmjeriti u svoju luku.

Međutim, u drugoj polovici 18. st. Venecija je omogućila veću trgovačku slobodu, a to se naročito osjetilo u prometu splitske luke. U splitsku luku dnevno je pristajalo više brodova. Tako npr. 1. lipnja 1787. godine pristalo ih je čak šest i to dva iz Trsta i po jedan iz Rijeke, Lovrana, Voloskog i Ancone.²

Od 1786-1788. godine u Split su stigli brodovi iz Ancone s teretom - tjestenine *biguli*, jabuka, kapule, luka, sapuna, riže, konopa, kositra, bakalara, stupe, slamnatih šešira, zemljanoga posuđa, cigle *piera cotta*, te razne robe za kućanstvo *maseria*. Iz Pischiere (Napuljsko kraljevstvo) donosili su luk, kapulu, *cottapiatti*,

jedan *cottamacaroni*, metle; iz Bisaglie (Napuljsko kraljevstvo) telu, mreže, luk, posude; iz Barlette (Napuljsko kraljevstvo) bob; iz Ferrare rižu, jabuke; sa Roda (Napuljsko kraljevstvo) limun, naranče, marune, kapare, lovorove bobice, mreže, bademe, korice od naranče - *scorzo di aranzi*; iz Malfete suđe, mreže, naranče, limune, slanu ribu; iz Senigallie raznu robu za potrebe grada. Iz Valdarosia - Skutari dopreman je kukuruz; iz Alessija u turskoj Albaniji grah, rižu, jegulje. Mnogo robe je stizalo iz Skadra na Bojani (u turskoj Albaniji): vuna, vosak, svila, stari bakar, zečje kože, kože od mačke, kordovani, kravlja koža, volovski rogovi, koža medvjeda, devina dlaka, žito, riža, duhan, te riječna riba - *scoranze*; s Krfa bob i limun; iz Trsta je stizala tjestenina - *biguli*, sapun, kava, limun, čaj, papar, vino, čavli, laneno platno, daske, koram, mala vjedra od drva - *vernigali*, riža, drvena građa, sir, paklina,³ te različita roba za židovske trgovce. Brod je 1. veljače 1787. godine iz Trsta dopremio laneno platno, sir i nešto sapuna za osobnu upotrebu gospođa Grisogono i Bilić. Iz Lovrana je stizala tela, drvo; iz Voloskoga, Jurjeva uglavnom drvena građa, te duge za bačve; iz Senja drvena građa i vrše.⁴

Roba iz Bosne odnosno iz Turske donosila se uglavnom karavanama. Tijekom 18. stoljeća u Split su dnevno stizale 2-3 karavane sa stotinama natovarenih konja.⁵

Prema sačuvanim izvoznim dopuštenjima odobrenim od splitskoga kneza i kapetana od 15. srpnja 1752. - 5. studenog 1781. godine doznajemo o vrstama robe dopremane iz Bosne i iz turske Albanije, koja se dalje odvozila u Veneciju. Po količini robe na prvomu mjestu je vosak, zatim kordovani raznih vrsta: bijeli, crveni, žuti; sve vrste kože: teleća, ovčja, goveđa, zečja, medvjeda, dabrova, od jazavca, divljih mačaka, janjeća, bivolja, lisičija, devina, zatim *pelle bulgarα*, *pelle di zambello* ili *gambello*, usoljena koža - *bovini salati*, *bufalo salata*, pokrivači *schivine*, pokrivači za konje *mutapi*. Razne vrste vune: *lana sucida*, *lana fina*, *lana sottofina*, *lana fina di calcina*, *lana di calcina*, *lana grossa*. Razne vrste tekstilne robe: *panni dello stato*, *pani londrini*, *pani di pezzi alla francese*, *bombace*, *marochini rossi*, *drappi*, *teleria*, *tela*, *stoffe*. Zatim usoljeno meso, suhi jezici, usoljeni jezici, šljive, sir, usoljena pujina, rogovi od jelena, svijeće *candelle di sevo*, guma, orpimento,⁶ loj, stari bakar, željezo, izlomljeno staklo, posude od metala, ibrici za vodu, *chiusoline*, duhan - *tabacco tagliato*, *tabacco da pipa*, *tabacco tagliato di fume*.⁷

Grad je bio dobro opskrbljen. Trgovine su bile mnogobrojne i pune različite robe. Evlija Čelebija u svomu putopisu piše: "U donjem gradu nalaze se tri velika samostana i druge bogomolje. Tu ima tri stotine dućana, ali od svega je najljepši i najuredniji Generalov dvor. Velika trgovačka skladišta koja se nalaze na obali pristaništa dupkom su puna vune, čohi, atlasa, raznih svila, donova i stotinama hiljada vrsta robe".⁸ Čelebija možda pretjerava, ali ovo je ipak odraz njegove zadivljenosti Splitom.

Sav trgovački život Splita odvijao se na obali. Tu su pristajali brodovi. U Lazaretu se odlagala roba. Mnoge trgovine bile su na obali, pa se tu najviše prodavalo i kupovalo. U kavanama na obali pravio se sorbet (vrsta sladoleda), nudili su se kolači i kava. Postojali su stolovi za kartanje, privatnici su strancima iznajmljivali

sobe, a trgovci su mogli noćiti u Lazaretu. Split je živio u pravom smislu trgovačkim životom. U njemu se očitovao u punoj mjeri mediteranski duh pomiješan s istočnjacima koji su se pomalo udomaćivali. Prihvaćali su nove običaje i odnosili ih u svoje domove. Podaci o brojnosti splitskih trgovina sačuvani su u notarskim spisima. Koncem 17. i tijekom 18. stoljeća u Splitu su poslovale mnoge prodavaonice. Tako je u prvoj polovici 18. stoljeća na obali bila trgovina Marka Lisene iz Skadra. U trgovini je bila raznovrsna roba, a ponajviše iz Albanije. Braća Pensa imali su trgovinu 1750. godine, a u isto vrijeme i braća Andrić. Sredinom 18. stoljeća na obali su imali prodavaonicu Grizoni, vjerojatno protestanti iz švicarskoga grada Grizona. Tada je u Splitu trgovao Grk Moise Russo robom koja je stizala iz Turske. Koncem 18. stoljeća kompanjoni Milošević i Dinko Alegretti prodavali su u svojoj trgovini čokoladu, razna pića, tekstil, kućanske potrepštine. Čini se da se preko njih mogla nabavljati i gotova suvremena odjeća. Prodavaonica Ante Mazzottija na obali bila je opskrbljena različitom robom. Prema popisu robe doznajemo da se u trgovini Josipa i Isaka Pense te plemića Marchija prodavala konfekcijska roba.⁹

Trgovina je za mnoge građane Splita bila veoma unosan ekonomski probitak tako da su u njoj sudjelovali ne samo trgovci, lučko osoblje, posada broda, zapovjednici brodova, nego su za nju bili zainteresirani svi građani a i plemići.

U trgovačkomu životu Splita Židovi su imali važnu ulogu. Sačuvani su podaci o mnogim uglednim židovskim trgovcima. Oni su bili i glavni nosioci krojačkoga zanata u Splitu, a njihove žene su krpale i vezle. U židovskim trgovinama prodavali su se dijelovi narodne odjeće izradene od uvoznih materijala. Većina židovskih trgovaca bavila se nabavkom i prodajom tekstila koji su nabavljali u Senigalliji, odnosno na istoimenomu sajmu. Njihove prodavaonice su bile pune raznovrsnih i vrlo kvalitetnih tkanina podrijetlom iz Senigallije.

Splitska trgovina nije bila usmjerena samo prema Mlecima. Njeni trgovci su putovali u druge gradove Apeninskoga poluotoka, pa i dalje.¹⁰ Venecija je često pokušavala ograničiti trgovinu dalmatinskih gradova s Ankonitanskim Markama, zaštićujući svoje interese i interese svojih trgovaca. Međutim, suočena s konkurencijom drugih trgovaca a naročito dubrovačkih, odustajala je od tih zabrana.¹¹ Da bi potisnula stalnu konkurenciju dubrovačkih trgovaca na Jadranu, Venecija je posebno bila blaga u donošenju raznih mjera prema Splitu, prvenstveno potičući njegovu trgovinu. U splitskoj trgovini je bila vrlo važna razmjena s Anconom i Senigallijom. Veliku važnost za Split imao je sajam u Senigalliji.¹² Split je izvezio u Senigalliju najčešće usoljenu ribu *salumi*, vunu, kože i pokrivače *schivine*.¹³ Najvažnija roba koju su splitski trgovci nabavljali u Senigalliji bio je tekstil. U notarskim spisima sačuvane su mnoge potvrde tzv. *fede* o primitku razne tekstilne robe za židovske trgovce iz Senigallije. Osobito ih je mnogo 1750. godine, kada je pojedinim židovskim trgovcima roba stizala i više puta mjesečno. Spominju se ovi trgovci: Abram Pensa, Abram Piazza, zajedno s Nikolom Bartulovićem, Memo Curiel, Abram Ventura, Abram Lucenna, Samuel Gentilomo. Sav tekstil je nabavljen u Senigalliji, a ponekad je naznačeno da je kupljen na istoimenomu sajmu. Tu robu su slali trgovački agenti čija su imena također zabilježena, a koji su vjerojatno tamo živjeli ili

su pak tamo odlazili zbog trgovine i sajma. Zabilježene su različite vrste tekstila: *panni del nord*, *panni scarlatini*, *panni di Padova*, *panni di Slezia*, *panni colorati di Germania*, *panni del nord colorati*, *panni Bristol*, *panni mezzo fini*, *panni velati*, *panni neri*, *damaschini fioriti*, *drappi di setta*, *drappi*, zatim razne vrpce, čipke kao npr. *marli di Firenze*, svilene maramice, svileni šalovi.¹⁴

U Zadru i Veneciji rješavao se spor 1762. godine u vezi neplaćanja carine na tkanine i razne vrste posuda vlasnika Nikole Dimitrovića iz Bosne. On je tu robu htio preko Splita otpremiti u Bosnu. Spor je riješen u njegovu korist. U svojim knjigama trgovci Dimitrovići popisivali su svu robu koju su nabavljali za kuću. U popisu nailazimo na skupe tkanine i fine predmete za kućanstvo. Sve to pokazuje koliko su trgovci u svomu radu razvijali potrebu za ljepšim i raskošnijim odijevanjem, a to je bilo moguće uvoznom robom.¹⁵

Koncem 18. stoljeća zajedno s braćom Vukovićima, Dimitrovići su u Splitu imali trgovinu koja je bila puna robe s Istoka i Zapada. Robu su slali na razne sajmove pa i u Senigalliju. Doprema tekstila i razne skupocjene robe bila je uvjetovana željom za ljepšim i modernijim odijevanjem i uređenjem kuća. Koliko se važnosti pridavalo odijevanju u Splitu svjedoče bratovštine postolara, papučara i bratovština krojača koji su uz narodnu odjeću šivali i pomodnu *alla italiana*.¹⁶

Zahvaljujući svojoj dinamičnoj trgovačkoj aktivnosti koju je poticala Venecija glede svoga ekonomskog dobitka Split je znao prihvatiti i koristiti što se odrazilo na njegovu ekonomsku bazu. Stvorio se bogati sloj pučanstva, koji je bio u mogućnosti pratiti europske tijekove zbivanja u svim vidovima civilizacijskoga i kulturnoga življenja.

BILJEŠKE

1. Vatikanski arhiv, S. Congreg. Concilii Relationes, Spalaten. a. 1612. fol. 405 r. Navod glasi: "Est emporium celebre eoque et inde plurimae merces conveniuntur et evehuntur inter Venetias et Turcicas regiones, ac propterea tota civitas scaturit mercatoribus: Turcis, Hebreis et scismaticis". (Zahvaljujem don Slavku Kovačiću za ovu informaciju)

2. Historijski arhiv Zadar, Stara splitska općina, sv. 911/13

3. Trgovački promet dalmatinskih gradova bio je temelj ekonomske moći Venecije te je zbog toga čestim uvoznim dopuštenjima ograničavala dopremu robe iz drugih gradova. Tako je npr. uvoznim dozvolama ograničavala uvoz robe iz Rijeke, Bakra, Senja i to željeza, željeznih proizvoda, platna i pakline. Čini se da je ograničenje uvoza željeza bilo trajno na snazi; Josip Kolanović. Izvori za povijest trgovine i pomorstva srednjovjekovnih dalmatinskih gradova s osobitim osvrtom na Šibenik (contraliterae), *Adriatica maritima*, Zavod JAZU u Zadru, vol. III, Zadar, 1979, str. 100, 106, bilj. 158

4. Historijski arhiv Zadar, Stara splitska općina, sv. 911/13, 911/16; Danica Božić-Bužančić, *Privatni i društveni život Splita u 18. stoljeću*, Školska knjiga, Zagreb, 1982, str. 12

5. Duško Kečkemet, *Zaštita od epidemije u Splitu. Sanitarni Kordon nekad i danas*, Zbornik liječnika Hrvatske i Zavod za zaštitu zdravlja grada Zagreba, Zagreb, 1978, str. 74

6. "Orpimento" se različito tumači: kao mišomor kod Ferdo Gestrin, Darija Mihelič, Tržaški pomorski promet 1759/1760, Viri za zgodovino Slovencev, knj. 12, Slovenska akademija znanosti i umetnosti v Ljubljani, Ljubljana, 1990, str. 82, dok Gligor Stanojević pretpostavlja da se radi o jednoj vrsti sulfata koja je služila za pravljenje žute boje, Uvoz iz Splita u Veneciju od 31. maja 1761. do 1. juna 1766. godine, Istorijski časopis, knj. XVIII, Beograd. 1971, str. 279
7. Historijski arhiv Zadar, Stara splitska općina, sv. 911
8. Danica Božić-Bužančić, isto, str. 13
9. Danica Božić-Bužančić, isto, str. 13, 14
10. Bogata obitelj Garagnin imala je svoje brodove koji su plovili i trgovali ne samo po Jadranu nego su odlazili čak u Lisabon; Arhiv Fanfogna-Garagnin, serija "trgovina", Historijski arhiv Split
11. Josip Kolanović, isto, str. 108
12. Uz sajam u Ankonitanskim Markama važan je bio sajam u Senju i Bakru; Josip Kolanović, isto, str. 124
13. Renzo Paci, Rivalta commerciale tra Ancona e Spalato 1590-1645, Atti e memorie, Nuove serie-anno 82 (1977), Ancona, 1978, str. 285
14. Bilježnički spisi I. M. Geremia, NS 1a/I-V, u Historijskom arhivu u Splitu.
15. Seid Traljić, Prilozi poznavanju trgovačkih veza Bosne s Ankonom i Senigalijom u XVII i XVIII stoljeću, Pomorski zbornik, Zadar, 1970, knj. 8, str. 653
16. Danica Božić-Bužančić, isto, str. 65

SPLIT - THE CENTER OF TRANSIT COMMERCE BETWEEN THE EAST AND ITALY IN THE 18th CENTURY

Summary

Split was for long one of the most important centres of transit commerce between the East and the West due to its geographical position and importance assigned to it by Venice for economic reasons. The commerce of Split began to flourish at the end of 16th century when a Lazaretto was set up. Very intensive commercial activities continued as late as the 18th century, especially in the second half of the 18th century, when Venice allowed greater trade freedom, and when up to six vessels daily used to come to anchor in the port of Split. Vessels with various cargoes used to arrive from Ancona, Rodo, Ferrara, Pischiera, Barletta, Rijeka, Trieste and other towns. The goods from Bosnia were generally carried on horseback so that in the 18th century 2-3 caravans would daily arrive with hundreds of loaded horses. The town was well supplied so that numerous shops were full of various goods. The commerce of Split was not turned only to Venice but its merchants used to travel and deal with many other towns on the Apennine peninsula especially with Ancona and Senigallia. Such an intensive economic activity in Split created a firm economic ground and a number of rich citizens able to follow European trends in every field of civilized and cultural way of life.